

2024-05-02

Asmens teisės atsisakyti sveikatos priežiūros paslaugų ar medicinos pagalbos reglamentavimas Europos Sąjungos valstybėse narėse

Paciento teisių užtikrinimo svarba medicinos pažangos suteikiamų plačių galimybių kontekste skatina ieškoti teisėkūros sprendimų, leidžiančių asmeniui įgyvendinti savo apsisprendimą dėl gydymo ar gyvybę palaikančių, ar medicinos pagalbos priemonių taikymo tuo atveju, kai prarandamas asmens gebėjimas spręsti. Kai kurių valstybių, pavyzdžiui, Airijos, Austrijos, Danijos, Ispanijos, Prancūzijos, Suomijos, Vokietijos, nacionalinė teisė suteikia galimybę asmeniui iš anksto parengti savo nurodymus tam atvejui, jei ateityje susiklostys situacija, kai prireikus gydymo ar medicinos pagalbos pats asmuo dėl kokios nors priežasties negalės pareikšti savo sutikimo ar nesutikimo.

Šiame darbe apžvelgiamas asmens informuoto sutikimo, teisės atsisakyti sveikatos priežiūros paslaugų ar medicinos pagalbos reglamentavimas Lietuvoje, Airijoje, Austrijoje, Danijoje, Estijoje, Ispanijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Prancūzijoje, Suomijoje ir Vokietijoje.

Lietuvos teisėkūros sprendimai reglamentuojant paciento sutikimo ir nesutikimo klausimus

Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatyme¹ įtvirtinta, kad pacientui nuo 16 metų amžiaus sveikatos priežiūros paslaugos teikiamos tik su jo sutikimu, išskyrus būtinąsias medicinos pagalbos paslaugas teikimo atvejus, kai pacientas negali savo valios pareikšti pats (14 str. 1 d.). Jaunesnio kaip 16 metų amžiaus nepilnamečio atveju reikalingas jo atstovo sutikimas, išskyrus būtinąsias medicinos pagalbos teikimą (14 str. 2 d.). Jei atstovo nėra ar nėra galimybės su juo susisiekti, tai sprendimus dėl gydymo priima gydytojas, o prireikus – gydytojų konsiliumas (18 str.). Jei jaunesnis kaip 16 metų amžiaus asmuo, gydytojo pagrįsta nuomone, gali pats teisingai vertinti savo sveikatos būklę, tai gali savarankiškai kreiptis ir spręsti dėl jam reikiamų sveikatos priežiūros paslaugų teikimo, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus (14 str. 3 d.). Įstatymai gali numatyti atvejus, kai sutikimą dėl sveikatos priežiūros paslaugų teikimo turi teisę duoti tik pilnametis pacientas (14 str. 4 d.). Pacientui, teismo pripažintam neveiksniui sveikatos priežiūros srityje, atstovauja globėjas (20 str. 1 d.).

Paciento sutikimo dėl sveikatos priežiūros paslaugų teikimo formos reikalavimus nustato sveikatos apsaugos ministro įsakymu patvirtintas aprašas².

Šiuo metu (nuo 2023 m. gruodžio 30 d.) galiojančios suvestinės redakcijos Žmogaus mirties nustatymo ir kritinių būklių įstatyme³ įtvirtinta teisė nepradėti gaivinimo ir teisė gaivinimą nutraukti.

Leidžiama nepradėti gaivinimo, kai:

¹ Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.31932/asr>

² Sutikimo dėl sveikatos priežiūros paslaugų teikimo formos reikalavimų aprašas: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.366848>

³ Žmogaus mirties nustatymo ir kritinių būklių įstatymas: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.37504/asr>

- 1) yra neabejotinų mirties požymių (negrįžtamai nutrūkęs kvėpavimas, lavoniškas atšalimas ir kt.);
- 2) pacientas yra pareiškęs rašytinį nesutikimą būti gaivinamam ir yra gydytojų konsiliumo sprendimas, kad paciento gaivinimas prilygtų beviltiškam gaivinimui. Į gydytojų konsiliumo sudėtį turi įeiti bent vienas gydytojas anesteziologas-reanimatologas;
- 3) jeigu yra gydytojų konsiliumo sprendimas, kad paciento gaivinimas prilygtų beviltiškam gaivinimui. Į gydytojų konsiliumo sudėtį turi įeiti bent vienas gydytojas anesteziologas-reanimatologas. Gydytojų konsiliumo sprendimas įgauna teisinę galią, kai yra paciento arba Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo⁴ nustatytais atvejais – paciento atstovo rašytinis pritarimas;
- 4) tais atvejais, kai gaivinimas kelia tiesioginę grėsmę kritinę būklę nustačiusio asmens gyvybei. Jeigu dėl 1, 2 ir 3 punktuose nustatytų sąlygų yra abejonių, kritinę būklę nustatęs asmuo privalo pradėti gaivinimą (10 str.).

Beviltiškas gaivinimas apibrėžiamas kaip gaivinimas kritinės būklės paciento, kurio ligos etiopatogenetinių gydymo būdų nėra arba jie jau išnaudoti ir yra objektyvių požymių gyvybines funkcijas užtikrinančios vienos ar kelių organų sistemų negrįžtamo pažeidimo, dėl kurio nėra mediciniškai pagrįstos tikimybės pagerinti arba atkurti paciento gyvybiškai svarbių organizmo funkcijų, buvusių iki kritinės būklės (2 str. 1 d.).

Šio įstatymo 11 straipsnio, reguliuojančio teisę nutraukti gaivinimą, 3 dalyje nustatyta, kad leidžiama nutraukti gaivinimą išaiškėjus, jog pacientas yra pareiškęs rašytinį nesutikimą, kad būtų gaivinamas, ir yra gydytojų konsiliumo sprendimas, kad paciento gaivinimas prilygtų beviltiškam gaivinimui. Į gydytojų konsiliumo sudėtį turi įeiti bent vienas gydytojas anesteziologas-reanimatologas. Be to, 4 dalyje nustatyta, kad leidžiama nutraukti gaivinimą ir tuo atveju, kai išaiškėja, kad yra gydytojų konsiliumo sprendimas, kad paciento gaivinimas prilygtų beviltiškam gaivinimui. Į gydytojų konsiliumo sudėtį turi įeiti bent vienas gydytojas anesteziologas-reanimatologas. Gydytojų konsiliumo sprendimas įgauna teisinę galią, kai yra paciento arba Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo nustatytais atvejais – paciento atstovo rašytinis pritarimas. Kiti atvejai, kai gaivinimas nutraukiamas, yra atsinaujinusios gyvybinės funkcijos, atsiradę neabejotini mirties požymiai, iškilusi tiesioginė grėsmė gaivinančio asmens gyvybei (11 str. 1, 2 ir 5 d.).

Gaivinimo nepradėjimo arba pradėto gaivinimo nutraukimo, paciento rašytinio nesutikimo, kad būtų gaivinamas, ar paciento arba paciento atstovo pritarimo, kad pacientas nebūtų gaivinamas, taip pat gydytojų konsiliumo tvarką detalizuoja sveikatos apsaugos ministro įsakymu patvirtinti suaugusio žmogaus, vaiko ir naujagimio gaivinimo standartai⁵.

Pažymėtina, kad Lietuva 2002 m. rugsėjo 19 d. ratifikavo Konvenciją dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje⁶, sutrumpintai vadinamą Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencija⁷. Šios Konvencijos 5 straipsnis nustato bendrąją taisyklę, kad kiekviena intervencija sveikatos srityje gali būti atliekama tik gavus atitinkamo asmens laisvai duotą ir informuotumu pagrįstą sutikimą. Asmuo gali bet kada laisvai atšaukti savo sutikimą. Konvencijos 9 straipsnis įtvirtina atsizvelgimą į ligonio anksčiau pareikštus norus dėl medicininės intervencijos, jei tokios intervencijos metu ligonis dėl savo būklės nepajėgus pareikšti savo valios.

Paminėtina, kad Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencijos komentare⁸ paaiškinta, kad 9 straipsnio nuostata nereiškia, kad anksčiau pareikštas asmens noras turi būti visais atvejais vykdomas. Pavyzdžiui, asmens valios pareiškimo senumas ir per tą laiką įvykusi mokslo pažanga gali būti pagrindu neatsizvelgti į tą paciento nuomonę. Taigi, gydytojas turėtų, kiek tai įmanoma, įsitikinti,

⁴ Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.31932/asr>

⁵ Sveikatos apsaugos ministro įsakymas dėl gaivinimo standartų patvirtinimo: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.405743/asr>

⁶ Konvencija dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.188028>

⁷ Įstatymas dėl Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencijos ratifikavimo: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.187144?jfwid=-dceccqj9cr>

⁸ *Explanatory Report to the Convention on Human Rights and Biomedicine*, 11 p.: <https://rm.coe.int/16800ccde5>

kad paciento noras taikytinas esamai situacijai ir yra vis dar aktualus, ypač turint omenyje medicinos technikos pažangą. Tai yra, neturi būti pagrįstos prielaidos, kad esamomis aplinkybėmis paciento valia būtų kitokia⁹.

Kitų Europos Sąjungos valstybių narių teisėkūros sprendimai reglamentuojant paciento sutikimo ar nesutikimo klausimus

Airija

Bendroji teisinė nuostata yra ta, kad paciento informuotas sutikimas yra būtinas sveikatos priežiūros paslaugų, tarp jų intervencinio pobūdžio, suteikimui. Asmuo, pareiškiantis sutikimą, turi būti veiksnus, pakankamai ir aiškiai informuotas. Veiksnius pilnametis turi teisę atsisakyti jam skiriamo ar tęsiamu gydymo, net jei tokio sprendimo neišvengiama pasekmė būtų mirtis. Jei pacientas dėl kokios nors priežasties nepajėgus pareikšti sutikimo ar nesutikimo, tai gydytojas gali pasirinkti tuo atveju įprastai taikomas ir reikiamas medicinos priemones. Kai kuriais atvejais gydytojas gali pasitarti su suaugusio paciento šeimos nariais ar kitais artimaisiais, tačiau šiems nesuteikta teisė perimti sprendimą dėl sutikimo. Specialieji teisės aktai gali kitaip reglamentuoti paciento sutikimo klausimus psichikos sveikatos paslaugų srityje¹⁰.

Asmuo, pageidaujantis iš anksto nustatyti savo nurodymus tam atvejui, jei ateityje netekęs veiksnumo (gebėjimo spręsti) negalėtų pareikšti valios dėl gydymo, įskaitant medicinos pagalbą, gali parengti išankstinį valios nurodymo dokumentą. Pastarasis gali apimti gaivinimo atsisakymą sustojus širdžiai, gyvybinių funkcijų palaikymo, pavyzdžiui, dirbtinės plaučių ventiliacijos atsisakymą¹¹.

Paminėtina, kad ilgalaikių įgaliojimų teisinis instrumentas nesuteikia teisės įgaliotam asmeniui spręsti gydymo, medicininių intervencijų klausimų (angl. *an enduring power of attorney does not cover decisions about medical treatment*), o leidžiami tik bendrieji gerovės ir nuosavybės klausimai. Pavyzdžiui, įgaliotas asmuo neturi teisinės galios spręsti dėl sutikimo, kad demencija sergančiam pacientui būtų atlikta chirurginė procedūra. Todėl įgaliojimų pasirinkimas kaip būdas užsitikrinti savo valios vykdymą, jei ateityje, netekus gebėjimo spręsti, prireiktų sveikatos priežiūros sprendimų, nėra tinkamas¹². Tuo tarpu savo išankstiniame valios pareiškime dėl sveikatos priežiūros asmuo gali savo atstovu sveikatos priežiūros klausimams (*designated healthcare representative*) įvardinti pasirinktą asmenį, atitinkantį įstatymu nustatytus reikalavimus, o būtent pilnametį, neturintį teistumo (susijusio su neteisėtais veiksmais pareiškimo rengėjo atžvilgiu) ar kitų Pagalbinio sprendimų priėmimo (veiksnumo) įstatymo 87 straipsnyje nustatytų apribojimų.

Asmens išankstinio valios pareiškimo teisę nustato Pagalbinio sprendimų priėmimo (veiksnumo) įstatymas¹³. Šiame įstatyme įtvirtinta, kad išankstinius nurodymus gali nustatyti veiksnus pilnametis asmuo (nuo 18 metų amžiaus) (84 str. 1 d.). Išankstiniame valios pareiškime nustatytas atsisakymas nuo gydymo yra vykdomas, kai išpildomos trys sąlygos: reikiamu einamuoju momentu asmuo nepajėgus pareikšti sutikimo gydymui; gydymas, kurio atsisakoma, turi būti aiškiai įvardintas išankstiniame valios pareiškime; aplinkybės, kurioms esant turėtų būti taikomas atsisakymas, turi būti aiškiai nurodytos išankstiniame valios pareiškime (84 str. 2 d.). Pažymėtina,

⁹ Report to the Council of Europe, 2008, p. 5:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168039e8e0>

¹⁰ Citizens Information Board – Consent to medical and surgical procedures:

<https://www.citizensinformation.ie/en/health/legal-matters-and-health/consent-to-medical-and-surgical-procedures/>

¹¹ Citizens Information Board – Advance Healthcare Directives:

<https://www.citizensinformation.ie/en/health/legal-matters-and-health/advance-care-directives/#935bab>

¹² Citizens Information Board – Enduring power of Attorney:

<https://www.citizensinformation.ie/en/death/before-a-death/power-of-attorney/>

¹³ Assisted Decision-Making (Capacity) Act: <https://www.irishstatutebook.ie/eli/2015/act/64/enacted/en/html>

kad išankstiniame valios pareiškime įvardintas ir paminėtas sąlygas atitinkantis gydymo atsisakymas yra teisiškai įpareigojantis vykdytoji¹⁴.

Išankstiniuose nurodymuose pareikštas prašymas dėl specifinio gydymo yra neįpareigojančios teisinės galios, tačiau į jį atsižvelgiama priimant sprendimus dėl gydymo (84 str. 3(a) d.).

Išankstinis valios pareiškimas turi būti rašytinės formos, patvirtintas autoriaus parašu, pasirašytas dviejų liudininkų ir asmens paskirto atstovo sveikatos priežiūros klausimams, jei toks paskiriamas (84 str. 5(a) d.). Ta pati procedūra galioja pakeitimams (84 str. 7(c) d.). Savo išankstinį pareiškimą asmuo bet kada gali panaikinti rašytine forma (84 str. 7(a) d.).

Asmens paskirtas atstovas sveikatos priežiūros klausimams (*designated healthcare representative*) padeda užtikrinti asmens valios įvykdymą, gydantiems gydytojams išsiaiškinti ir interpretuoti asmens pageidavimus, esančius išankstiniame valios pareiškime, taip pat paciento vardu (jei išankstinio valios pareiškimo autorius suteikia tokią teisę) sprendžia sutikimo ar nesutikimo su gydymu klausimus, tame tarpe dėl gyvybę palaikančio gydymo (88 str. 1 d.).

Rekomenduojama informuoti artimuosius apie savo išankstinį valios pareiškimą, taip pat tinkamai įformintų išankstinių nurodymų kopijas perduoti savo bendrosios praktikos gydytojui, bet kuriam kitam gydančiajam gydytojui¹⁵.

Austrija

Paciento ar jo atstovo sutikimas būtinas, kad pacientui būtų galima teikti sveikatos priežiūros paslaugas, nebent reikia suteikti būtinąją medicinos pagalbą, o asmuo tuo momentu negali pareikšti savo valios¹⁶.

Numatydamas atvejus, kai dėl kokios nors priežasties nebus galimybės pareikšti savo apsisprendimo dėl gydymo ar kitų sveikatos priežiūros veiksmų, asmuo savo valią gali suformuluoti iš anksto, tuo tikslu sudarydamas išankstinį valios pareiškimą ar suteikdamas pasirinktam asmeniui ilgalaikius įgaliojimus atstovauti sveikatos priežiūros klausimais¹⁷.

Asmens teisę į išankstinį valios pareiškimą dėl gydymo ir kitų sveikatos priežiūros paslaugų atsisakymo reglamentuoja federalinis Išankstinės valios įstatymas¹⁸. Išankstiniai nurodymai gali turėti įpareigojančią ar neįpareigojančią teisinę galią. Išankstinį valios pareiškimą galima (tai nėra privaloma) registruoti tokiems pareiškimams skirtame Notarų rūmų arba Austrijos teisininkų asociacijos administruojamuose registruose. Austrijos sveikatos priežiūros įstaigos turi prieigą prie šių registrų duomenų¹⁹. Pačiame Išankstinės valios įstatyme įtvirtinta, kad informuojantis ar gydantis gydytojas išankstinių nurodymų įrašą prideda prie asmens sveikatos duomenų (14 str. 1 d.). Išankstinių valios pareiškimų įrašai saugomi Austrijos sveikatos duomenų sistemoje ELGA (14 str. 3 d.).

Pažymėtina, kad Išankstinės valios įstatymas netaikomas tais skubiosios medicinos pagalbos atvejais, kai užtrunkant ir aiškinantis dėl išankstinės valios pareiškimo kiltų pavojus paciento sveikatai ar gyvybei (12 str.).

¹⁴ Citizens Information Board – Advance Healthcare Directives:

<https://www.citizensinformation.ie/en/health/legal-matters-and-health/advance-care-directives/#045729>

¹⁵ Citizens Information Board – Advance Healthcare Directives:

<https://www.citizensinformation.ie/en/health/legal-matters-and-health/advance-care-directives/#0ae46c>

¹⁶ Allgemeines zu Patientenrechten:

<https://www.oesterreich.gv.at/themen/gesundheit/patientenrechte/Seite.3700200.html>

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Patientenverfügungs-Gesetz:

<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20004723>

¹⁹ General information on the Living will:

<https://www.oesterreich.gv.at/en/themen/gesundheit/patientenrechte/3.html#:~:text=A%20binding%20living%20will%20must,of%20an%20adult%20protection%20association.>

Išankstinės valios įstatymas nustato, kad tokios valios pareiškimu pacientas gali atsisakyti gydymo. Valios pareiškimas aktyvuojamas, jei asmuo einamuoju momentu, prirėkęs sveikatos priežiūros paslaugos, nepajėgus pareikšti savo sprendimo (2 str. 1 d.).

Įstatymo bendrosios nuostatos nustato, kad išankstinis valios pareiškimas laikomas negaliojančiu, jei parengtas ne laisva valia ar suklydus, ar turinys turi neteisėtų nurodymų, ar medicinos mokslo pažanga reikšmingai pakito nuo valios pareiškimo dienos, ar pats asmuo atšaukė pareiškimo galiojimą (10 str.). Asmuo negali pasinaudoti išankstiniu valios pareiškimu, kad apribotų jam taikomą įpareigojimą gydytis pagal specialiuosius teisės aktus (13 str.).

Pagal įstatymą, įpareigojantiame išankstiniame valios pareiškime sveikatos priežiūros paslaugos, kurių atsisakoma, turi būti tiksliai įvardintos ar aiškiai suprantamos iš konteksto. Be to, turi būti pažymėta, kad asmuo atidžiai įvertino savo pasirinkimo pasekmes (4 str.). Informaciją, susijusią su pasirinktais sprendimais ir jų pasekmėmis, turi suteikti gydytojas, savo parašu patvirtindamas informuojamo asmens gebėjimą spręsti ir informacijos išsamų suteikimą (5 str.). Įpareigojantis išankstinis valios pareiškimas turi būti rašytinės formos, su nurodyta data ir patvirtintas teisininko ar notaro, ar pacientui atstovaujančios organizacijos darbuotojo, turinčio teisinę kvalifikaciją, ar suaugusiųjų teisių apsaugos asociacijos darbuotojo, turinčio teisinę kvalifikaciją. Asmuo gali bet kada pakeisti ar atšaukti savo išankstinius nurodymus (6 str. 1 d.).

Tinkamai įformintas išankstinis valios pareiškimas išlaiko savo įpareigojančią teisinę galią 8 metus, nebent asmuo būtų nurodęs trumpesnę laiko terminą. Vėliau reikalingas to pareiškimo atnaujinimas ir tam vėl reikalinga gydytojo konsultacija. Atnaujinus, 8 metų galiojimo terminas pradedamas skaičiuoti iš naujo, nebent asmuo būtų nurodęs trumpesnę laikotarpį. Išankstinio valios pareiškimo pataisymas ar papildymas prilygsta atnaujinimui, todėl bet kuris pakeitimas reiškia, kad nuo jo datos pradedamas skaičiuoti 8 metų galiojimo terminas. Jei įpareigojantis išankstinis valios pareiškimas įtrauktas į registrą, tai notaras ar teisininkas turi pareigą į registrą įrašyti kiekvieną jam žinomą atnaujinimą, pakeitimą ar papildymą.

Jei asmuo negali atnaujinti savo įpareigojančio išankstinio valios pareiškimo dėl prarasto gebėjimo spręsti, tai pareiškimas išlaiko savo teisinę galią net ir pasibaigus 8 metų terminui (ar trumpesniui, jei toks buvo pasirinktas) (7 str.).

Asmens išankstinis valios pareiškimas, neatitinkantis įpareigojančiam keliamų reikalavimų, vis tiek turi būti panaudojamas paciento pageidavimų nustatymui (8 str.).

Pagal specializuotoje literatūroje randamus paaiškinimus, išankstiniai valios pareiškimai gali apimti tokius klausimus kaip gyvybę pratęsiančio gydymo taikymas (dirbtinė plaučių ventiliacija), gaivinimas, dirbtinis maisto medžiagų įvedimas į organizmą²⁰.

Paminėtina, kad Austrija nėra pasirašiusi ir ratifikavusi Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencijos, reguliuojančios taip pat ir paciento informuoto sutikimo ir anksčiau pareiktų norų dėl medicininės intervencijos klausimus²¹.

Danija

Paciento informuoto sutikimo, tame tarpe išankstinio, klausimus reglamentuoja Sveikatos įstatymas²². Gydymui pradėti ar tęsti yra reikalingas paciento informuotas sutikimas, nebent būtų išlygų (15 str. 1 d.). Tokio sutikimo forma gali būti rašytinė, žodinė ar išreikšta elgesiu (15 str. 4 d.). Pacientas gali bet kuriuo metu atšaukti savo sutikimą (15 str. 2 d.). Informuotą sutikimą gydymui gali duoti asmuo nuo 15 metų amžiaus, nebent gydytojas įvertintų, kad toks asmuo negali suprasti savo sprendimo pasekmių (17 str. 1, 2 d.). Pastaruoju atveju sutikimą duoda nepilnamečio atstovas pagal

²⁰ Eva Schaden at al. The role of advance directives in end-of-life decisions in Austria: survey of intensive care physicians. *BMC Med Ethics*, 2010: <https://bmcomedethics.biomedcentral.com/articles/10.1186/1472-6939-11-19>

²¹ *The status of the Convention on Human Rights and Biomedicine:*

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyenum=164>

²² *Sundhedsloven:* <https://www.retsinformation.dk/eli/ta/2023/248>

įstatymą (17 str. 2 d.). Jei pacientas yra nuolatinėje negebėjimo duoti informuotą sutikimą būsenoje, jo atstovas perima sutikimo reikalą (18 str. 1 d.).

Sveikatos įstatymas suteikia gydytojui teisę pradėti ar tęsti gydymą be paciento ar jo teisėto atstovo sutikimo, jei susiklosto situacija, kai pacientas laikinai ar nuolat negali suteikti informuoto sutikimo ar yra jaunesnis kaip 15 metų amžiaus, o gydymo veiksmai yra nedelsiant būtini paciento gyvybės išgelbėjimui, galimybės išgyventi padidinimui ilgalaikėje perspektyvoje ar žymiam gydymo rezultatų pagerinimui (19 str.).

Sveikatos įstatymo 6 skyrius (22–27 str.) reglamentuoja keletą paciento savarankiško apsisprendimo specialiųjų galimybių gydymo eigoje. Pacientas einamuoju momentu turi teisę atsisakyti kraujo ar kraujo sudėtinių dalių suleidimo į jo organizmą (24 str. 1, 2 d.). Jei toks paciento apsisprendimas prieštarauja gydančio mediko nuostatoms, pastarasis turi perduoti paciento gydymą kitam sveikatos priežiūros specialistui (24 str. 3 d.).

Jei pacientas, kurio gyvybinės funkcijos nėra negrįžtamai blėstančios, atsisako savo duoto informuoto sutikimo tęsti gyvybę pratęšiantį gydymą, gydytojas neturi pareigos nutraukti gydymą, jei šis veiksmas lems netrukus dėl to įvyksiančią paciento mirtį ir visa situacija yra prieštaraujanti gydytojo įsitikinimams. Tokiu atveju gydytojas yra atsakingas už paciento gydymo perdavimą kitam medikui, galinčiam vykdyti paciento apsisprendimą (24a str.).

Jei negrįžtamai gyvybines funkcijas prarandantis (mirštantis) pacientas nepajėgus pasinaudoti teise į apsisprendimą, gydytojas gali nepradėti ar nebetęsti gyvybę pratęšiančio gydymo (25 str. 1 d.). Tokiam mirštančiam pacientui gali būti skiriami nuskausminantys, migdomieji ar panašūs preparatai, būtini paciento būklės palengvinimui, net jei tai galėtų priartinti mirtį (25 str. 2 d.).

Sveikatos įstatymo 26 straipsnis reglamentuoja paciento išankstinės valios pareiškimą dėl gydymo. Nustatyta, kad 18 metų amžiaus sulaukęs veiksnus asmuo gali nurodyti savo pageidavimus dėl gydymo tuo atveju, jei jis nebūtų pajėgus pareikšti savo apsisprendimo (26 str. 1 d.). Išankstiniame valios pareiškime gali būti nurodoma, kad pacientas nenori:

- 1) gyvybę pratęšiančio gydymo, kai pacientas yra negrįžtamoje mirimo stadijoje;
- 2) gyvybę pratęšiančio gydymo, jei liga, senatviniai pokyčiai, nelaimingas įvykis, širdies darbo sutrikimai ir panašūs dalykai yra sukėlę sunkų neįgalumą, dėl kurio pacientas nuolat nepajėgus rūpintis savo fizine ir psichine būkle;
- 3) gyvybę pratęšiančio gydymo, kuris padėtų išgyventi, tačiau galima numatyti, kad ligos ar gydymo pasekmės fizinei asmens būklei būtų labai sunkios ir kankinančios (26 str. 2 d.).

Gyvybę pratęšiantis gydymas apibrėžiamas kaip vykdomas tuo atveju, kai neaprognozuojamas išgyjimas, būklės atsistatymas ar pagerėjimas, o yra tik pratęšiamos gyvybinės funkcijos (26 str. 3 d.).

Išankstiniame valios pareiškime galima nurodyti atsisakymą nuo jėgos panaudojimą apimančių gydymo veiksmų, numatomų Jėgos panaudojimo taikant somatinį gydymą suaugusiesiems, nuolat negebantiems duoti informuotą sutikimą, įstatymo²³ nuostatose (26 str. 4 d.).

Gydytojas, prieš pradėdamas ar tęsdamas paciento, negalinčio pareikšti savo apsisprendimo, gydymą situacijose, apibūdintose 26 straipsnio 2 ir 4 dalyse, privalo įsitikinti, ar yra / nėra paciento išankstinės valios pareiškimo (26 str. 5 d.).

Paciento pareikšta valia, atitinkanti 26 straipsnio 2 ir 4 dalių sąlygas, yra įpareigojančiai privaloma sveikatos priežiūros specialistui / gydytojui (26 str. 7 d.).

Sveikatos įstatyme nustatyta, kad paciento artimasis ar atstovas neturi teisės pareikšti priešingo sprendimo nei nurodyta paties paciento išankstinės valios pareiškime pagal 26 straipsnio 2 ir 4 dalis. Visgi, pacientas savo išankstiniame pareiškime gali įtvirtinti, kad sprendžiant dėl gydymo atsisakymo būtų atsižvelgiama į artimųjų ar kitų atstovų nuomones (26 str. 6 d.).

Asmens išankstinės valios pareiškimo dėl gydymo detalią formos, registravimo ir pareiškimo keitimo, taip pat atitinkamo registro sukūrimo ir registracijos rinkliavų tvarką nustato vidaus reikalų ir sveikatos ministras (26 str. 8 d., 27 str.). Atitinkamame Sveikatos įstatymo įgyvendinamajame teisės akte nustatyta, kad išankstinių valios pareiškimų dėl gydymo elektroninį registrą (dan.

²³ Bekendtgørelse af lov om anvendelse af tvang ved somatisk behandling af varigt inhabile: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2019/126>

Behandlingstestamenteregistret) tvarko Danijos sveikatos duomenų agentūra²⁴. Registro tikslas – fiksuoti paciento apsisprendimą ir sudaryti sąlygas su juo susipažinti sveikatos priežiūros specialistams. Danijos sveikatos duomenų agentūros elektroniniu formatu pateikiamoje išankstinės valios pareiškimo formoje asmuo gali savarankiškai įrašyti savo nurodymus. Jei pacientui elektroninis formatas netinkamas, tai Sveikatos duomenų agentūra turi pasiūlyti kitą tinkamą būdą užpildyti išankstinį pareiškimą. Pareiškimą registravęs asmuo bet kuriuo metu turi prieigą (elektroninio ryšio priemonėmis) prie savo pareiškimo duomenų ir gali juos keisti ar panaikinti. Kai elektroninis prisijungimas pacientui netinkamas, Sveikatos duomenų agentūra turi pasiūlyti kitą prieigos sprendimą. Išankstinės valios pareiškimo pakeitimai ar atšaukimas įsigalioja nuo užfiksavimo registre momento. Be to, registruotas išankstinės valios pareiškimas gali būti kaip nors keičiamas arba laikomas negaliojančiu, kai pacientas konkrečioje situacijoje aiškiai leidžia suprasti gydytojui savo pasikeitusią nuomonę. Pastaroji išlyga galioja tik toje konkrečioje sveikatos sutrikimo gydymo eigoje.

Po asmens mirties, įrašas iš išankstinės valios dėl gydymo pareiškimų registro pašalinamas ne vėliau kaip per vienerius metus.

2023 m. gruodžio mėnesį Sveikatos įstatymą papildžius 25a straipsniu, savo sveikata gebančiam rūpintis asmeniui nuo 60 metų amžiaus suteikiama teisė registruoti atsisakymą nuo gaivinimo veiksnių sustojus širdžiai²⁵. Toks atsisakymas įsigalioja po 7 dienų nuo registracijos šiems duomenims skirtame centriname registre (dan. *centralt register*) ir gali būti atšaukiamas bet kuriuo metu. Registruotas atsisakymas yra įpareigojantis privalomas sveikatos priežiūros specialistui, informuotam apie atsisakymo faktą. Centrinį registrą tvarko Danijos sveikatos duomenų agentūra. Paminėtina, kad pastaroji agentūra yra Vidaus reikalų ir sveikatos ministerijos organizacinėje struktūroje²⁶.

Vidaus reikalų ir sveikatos ministerija yra patvirtinusi Gaires dėl gyvybę pratęsiančio gydymo nepradėjimo ar nutraukimo²⁷. Jose paaiškinama, kad gyvybę pratęsiantis gydymas yra tada, kai neprognozuojamas išgyjimas, būklės atsistatymas ar pagerėjimas, o tik palaikomos ir pratęsiamos gyvybinės funkcijos, pavyzdžiui, kvėpavimo, taip pat maitinimosi, maistines medžiagas dirbtinai įvedant į organizmą (parenterinis maitinimas ar per gastrostomą), dirbtinis skysčių įvedimas ir kt. Gairėmis vadovaujamosi tiek sveikatos priežiūros įstaigos, tiek namų ar bet kurioje kitoje aplinkoje. Pabrėžiama tiek gydančiojo gydytojo, tiek kitų sveikatos sistemos darbuotojų (slaugytojų ir kt.) pareiga savo kompetencijos ribose vertinti gyvybę pratęsiančio gydymo nepradėjimo ar nutraukimo reikalingumą ir užtikrinti tarpusavio informavimą, kai pats pacientas pareiškia savo valią tuo klausimu. Gairėse plačiau išdėstomi atitinkamų gydymo nutraukimo sprendimų kriterijai ir peržiūrėjimo pareiga pakitus būklei, paciento ar jo atstovų informavimo įpareigojimai, medikų pareiga išsiaiškinti ar pacientas registravęs išankstinės valios pareiškimus (tai galima padaryti ir prisijungus prie išplėstinės sveikatos duomenų bazės „Fælles Medicinkort“ (FMK)²⁸.

Atskiros gairės yra patvirtintos gaivinimo ir gaivinimo atsisakymo atvejams²⁹. Šiose gairėse nurodyta, kad paciento širdžiai sustojus, jis turi būti gaivinamas. Pastaroji bendra taisyklė turi 5 išlygas (jei medikas abejoja dėl padėties atitikimo išlygai, gaivinimas turi būti vykdomas). Išlygos apima atvejus, kai galima nustatyti, kad asmuo miręs. Pavyzdžiui, net ir kiti specialistai, tarp jų slaugytojai, socialiniai darbuotojai, gali įvertinti, kad įvyko mirtis, kai kūnas turi irimo požymių ar su gyvybe nesuderinamų sužeidimų, tokių kaip kaukolės lūžiai. Be to, išlygos taikomos atvejais, kai mirties buvo tikimasi dėl asmens sveikatos būklės. Gydytojas gali priimti ir išankstinį sprendimą dėl negaivinimo, jei sustotų paciento širdis, kai tas pacientas yra priešmirtinės būklės ar atitinkamai

²⁴ *Bekendtgørelse om behandlingstestamenter*: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2018/1345>

²⁵ *Lov om ændring af sundhedsloven*: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2023/1779>

²⁶ *Sundhedsdatastyrelsen – About the Danish Health Data Authority*: <https://sundhedsdatastyrelsen.dk/da/english/about>

²⁷ *Vejlledning om fravalg og afbrydelse af livsforlængende behandling*:

<https://www.retsinformation.dk/eli/retsinfo/2019/9935>

²⁸ *Sundhedsdatastyrelsen – Fælles Medicinkort (FMK)*:

<https://sundhedsdatastyrelsen.dk/da/registre-og-services/om-faelles-medicinkort>

²⁹ *Vejlledning om genoplivning og fravalg af genoplivningsforsøg*:

<https://www.retsinformation.dk/eli/retsinfo/2019/9934>

sunkios būklės, o tolesnis gydymas betikslis. Be to, dėl negaivinimo gali savo valią pareikšti pats pacientas – konkrečioje situacijoje ar registruojant išankstinį pareiškimą. Gairėse pabrėžiamas būtinumas savalaikiai ir tinkamai informuoti visus susijusius subjektus apie priimtus sprendimus dėl paciento negaivinimo.

Paminėtina, kad Danija 1999 m. ratifikavo Žmogaus teisių ir biomedicinos konvenciją, reguliuojančią taip pat ir paciento informuoto sutikimo ir anksčiau pareikštų norų dėl medicininės intervencijos klausimus³⁰.

Estija

Prievolių teisės įstatyme³¹ įtvirtinta sveikatos priežiūros paslaugų teikėjo pareiga gauti paciento informuotą sutikimą tokioms paslaugoms kaip teikiamoms sutartinių teisinių santykių pagrindu. Pacientas gali atšaukti savo sutikimą per pagrįstą laiko terminą (766 str. 3 d.). Paciento riboto veiksnio atveju, informuoto sutikimo klausimą perima teisėtas atstovas. Jei pastarojo sprendimą medikas įvertina kaip neatitinkantį paciento interesų, tai neprivalo jo vykdyti (766 str. 4 d.). Kai kuriais įstatymų nustatytais atvejais, toks paciento ar jo atstovo sutikimas nebūtinai (766 str. 6 d.). Pavyzdžiui, kai pacientas be sąmonės ar dėl kokių nors kitų priežasčių negali pareikšti savo sutikimo, o atstovo neturi ar jis nepasiekiamas, sveikatos priežiūros paslaugų teikimas be paciento sutikimo leidžiamas, jei atitinka paciento interesus, anksčiau pareikštą ar numanomą valią ir yra neatidėliotinai būtinas, siekiant išvengti pavojaus gyvybei ar žymios žalos sveikatai (767 str. 1 d.).

Nacionalinės e-sveikatos sistemos Sveikatos portale (angl. *Health Portal*, est. *Terviseportaal*) asmuo gali įrašyti kai kuriuos savo valios pareiškimus (bet ne dėl gaivinimo), susijusius su sveikatos priežiūros paslaugomis³². Pavyzdžiui, nurodyti įgaliotą asmenį receptinių vaistų įgijimui, pateikti (angl. *submit*) savo sutikimą ar prieštaravimą kraujo perpylimui, sutikimą būti organų ar ląstelių donoru po mirties, ar palikti po mirties savo kūną mokslo tikslams. Be to, asmuo gali nurodyti savo atstovus su norimos apimties įgaliojimais³³. Sveikatos informacijos sistemos (apimančios Sveikatos portalą, pakeitusį ankstesnį Paciento duomenų portalą) bendrieji įsteigimo, struktūros, valdymo, duomenų turinio klausimai reglamentuoti Sveikatos priežiūros paslaugų organizavimo įstatymo³⁴ 5¹ skyriuje.

Estijos Socialinės apsaugos ministerija (atsakinga už sveikatos politikos, strateginio planavimo, administravimo reikalus) 2024 m. sausio mėnesį paskelbė, kad planuojama ateityje gyventojams suteikti galimybę duomenis Sveikatos portale papildyti savo išankstiniais valios pareiškimais dėl sveikatos priežiūros sprendimų asmens gyvenimo pabaigoje, įskaitant nurodymus dėl gaivinimo. Tokie valios pareiškimai būtų aktyvuojami, kai pacientas nebegali einamuoju momentu deklaruoti savo pageidavimų. Sveikatos apsaugos ministrė Riina Sikkut paaiškino, kad šiuo metu tokio pobūdžio valios pareiškimai yra galimi tik su notaro patvirtinimu, tačiau tai neužtikrina prieigos gydytojams. Pasak ministrės, kol kas dažniausiai nėra galimybės suteikti žmonėms gyvenimo pabaigoje jų pageidaujamų sveikatos priežiūros pasirinkimų, kadangi nėra būdo iš anksto rašytine forma užfiksuoti medikams, artimiesiems ir visiems kitiems įpareigojančiai privalomų asmens nurodymų. Ministrė pažymėjo, kad siekiant pakeisti esamą tvarką, reikės priimti įstatymų pataisas ir pasitelkti informacinių technologijų sprendimus³⁵.

³⁰ *The status of the Convention on Human Rights and Biomedicine:*

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=164>

³¹ *Law of Obligations Act:* <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/506112013011/consolide/current>

³² *Tervisekassa – My data: Health portal; State portal:*

<https://www.tervisekassa.ee/en/people/my-data-health-portal-state-portal>

³³ *Tervisekassa – Patient rights:*

<https://www.tervisekassa.ee/en/kontaktpunkt/patient-rights-and-channels-appeal/patient-rights>

³⁴ *Health Services Organisation Act:* <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/508012018001/consolide/current>

³⁵ Hanneli Rudi. Ministry plans to add end-of-life treatment plans to digital Health Portal. *Eesti Rahvusringhääling*, 2024:

<https://news.err.ee/1609210289/ministry-plans-to-add-end-of-life-treatment-plans-to-digital-health-portal>

Specializuotoje literatūroje pažymima, kad tol, kol Estijoje neįtvirtinti mechanizmai, užtikrinantys medikams savalaikę prieigą prie asmens išankstinės valios informacijos, išlieka tikimybė, kad, pavyzdžiui, paramedikai ar gydytojai suteiks būtinąją pagalbą pacientui, o tik vėliau paaiškės, kad šis buvo pageidavęs atsisakyti tokios pagalbos. Kaip galima išeiti siūloma pačiam žmogui pasirūpinti kuo platesne dokumento, kuriame fiksuotas išankstinis sprendimas, sklaida – pateikti notaro patvirtintą išankstinės valios pareiškimą bent jau savo bendrosios praktikos gydytojui, e-sveikatos sistemos administratoriui³⁶.

Paminėtina kad Estija 2002 m. ratifikavo Žmogaus teisių ir biomedicinos konvenciją, reguliuojančią taip pat ir paciento informuoto sutikimo ir anksčiau pareiškėtų norų dėl medicininės intervencijos klausimus³⁷.

Ispanija

Bendroji nuostata dėl paciento informuoto sutikimo reikalingumo bet kurioms sveikatos priežiūros paslaugoms yra įtvirtinta Paciento autonomijos, teisių ir pareigų, susijusių su sveikatos informacija ir dokumentacija, įstatyme³⁸. Paciento informuotas sutikimas gali būti žodinis, o jei medicininiai veiksmai kelia padidintą riziką – rašytinis (2 str. 2 d. ir 8 str. 1, 2 d.).

Paciento sutikimas nebūtinai tam tikrais įstatyme numatytais atvejais, kai imamasi priemonių dėl kilusio pavojaus visuomenės sveikatai, kai būtina imtis priemonių sprendžiant paciento psichikos ar fiziniam integralumui kilusį pavojų ir nėra galimybės susisiekti su jo artimaisiais (9 str. 2 d.). Neveiksnių asmenų ir nepilnamečių atveju, sutikimo klausimą sprendžia teisėti atstovai (9 str. 3 d.).

Asmens išankstinius valios nurodymus reglamentuoja įstatymo 11 straipsnis. Pilnametis, veiksnus asmuo laisva valia gali iš anksto pareikšti savo nurodymus dėl sveikatos priežiūros paslaugų tam atvejui, jei susiklostytų situacija, kai esant reikalui pats asmuo negalėtų pareikšti savo sprendimo. Be to, įstatymas leidžia asmeniui paskirti savo atstovą, kuris prireikus galėtų užtikrinti asmens išankstinės valios vykdymą.

Įstatymas įpareigoja sveikatos priežiūros paslaugų teikėjus savo veikloje įdiegti atitinkamas procedūras, kad būtų galima užtikrinti paciento išankstinius nurodymus.

Asmens išankstinis valios pareiškimas turi būti rašytinės formos, savo turiniu neprieštaraujantis teisės aktams ar gerajai klinikinei praktikai. Be to, faktinės aplinkybės, kurioms esant prireikia vykdyti išankstinius nurodymus, turi atitikti numatytas tame išankstiniame valios pareiškime. Savo išankstinę valią įtvirtinęs asmuo gali bet kada pakeisti ar atšaukti pareiškimą.

Išankstinės valios pareiškimai yra saugomi Nacionaliniame registre prie Sveikatos apsaugos ministerijos, kurio veiklą reglamentuoja karališkasis dekretas³⁹. Prieigą prie registro duomenų turi pats asmuo, kurio išankstinės valios nurodymai yra registruoti, teisėtas atstovas, jei toks yra, regioninių registrų akredituoti asmenys (regioniniuose registruose surenkami duomenys persiunčiami ir sutelkiami nacionaliniame registre), sveikatos priežiūros institucijų įgalioti asmenys.

³⁶ Maret Kruus at al. The Patient's Will – Why and for Whom? Forms, Formalisation, and Implementation Issues. *Juridica International*, 2018:

https://www.juridicainternational.eu/article_full.php?uri=2018_27_158_the-patients-will-why-and-for-whom-forms-formalisation-and-implementation-issues

³⁷ *The status of the Convention on Human Rights and Biomedicine*:

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=164>

³⁸ *Ley 41/2002, de 14 de noviembre, básica reguladora de la autonomía del paciente y de derechos y obligaciones en materia de información y documentación clínica*:

<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2002-22188>

³⁹ *Real Decreto 124/2007, de 2 de febrero, por el que se regula el Registro nacional de instrucciones previas y el correspondiente fichero automatizado de datos de carácter personal*:

<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2007-3160>

Pačiamie įstatyme nedetalizuotas galimas išankstinių nurodymų turinys. Specializuotose publikacijose apibūdinama, kad išankstiniai valios pareiškimai gali apimti gaivinimo sustojus širdžiai, dirbtinio maisto medžiagų įvedimo į organizmą klausimus⁴⁰.

Ispanijos autonominiuose regionuose gali būti paplitusi skirtinga praktika, įforminant asmens išankstinius valios pareiškimus. Kai kuriose vietovėse pasitelkiamas (tai nėra privaloma) notaro patvirtinimas, kitose – trijų liudininkų, iš kurių du negali būti susiję šeimos ar ekonominiais ryšiais su valios pareiškėju, patvirtinimas. Galimas ir toks variantas, kai išankstinis valios pareiškimas pasirašomas dalyvaujant sveikatos priežiūros specialistui ar asmeniui, atsakingam už išankstinės valios nurodymų registravimą⁴¹.

Paminėtina, kad nuo 2021 m. Ispanijoje yra legalizuota aktyvi eutanazija, reglamentuota Eutanazijos įstatymu⁴² ir finansuojama valstybinės sveikatos sistemos lėšomis. Nustatytus reikalavimus atitinkančio asmens prašymu, jam gali būti suleidžiamas mirtį sukkeliantis preparatas arba pats asmuo gali suvartoti jam paskirtą mirtį sukkeliantį preparatą.

Paminėtina, kad Ispanija 1999 m. ratifikavo Žmogaus teisių ir biomedicinos konvenciją, reguliuojančią taip pat ir paciento informuoto sutikimo ir anksčiau pareiškštų norų dėl medicininės intervencijos klausimus⁴³.

Latvija

Nacionaliniai įstatymai šiuo metu nereglamentuoja oficialiai registruojamo asmens išankstinio valios pareiškimo dėl gydymo ar gaivinimo, tokios priemonės prireikus ateityje. Kadangi Pacientų teisių įstatyme įtvirtinta paciento įgalioto asmens ar artimųjų, ar globėjų, ar patikėtinių pareiga pagarbiai atsižvelgti į jiems žinomus paciento ankstesnius pareiškimus gydymo klausimais, tai paciento išankstiniai pageidavimai yra tarpasmeninių santykių dalykas.

Galima paminėti, kad išankstinis asmens apsisprendimas, su atitinkamu įrašu sveikatos informacijos sistemoje, įtvirtintas tik sprendžiant mirusio žmogaus organų ir ląstelių paėmimą donorystei⁴⁴.

Pagal galiojančią teisinę reguliavimą, pats asmuo (pacientas) gali tik einamuju momentu asmeniškai pareikšti sutikimą ar prieštaravimą sveikatos priežiūros paslaugų suteikimui. Jei pacientas negali pareikšti savo sutikimo ar nesutikimo, šio klausimo sprendimą perima atstovas. Informuoto sutikimo klausimus reglamentuoja Pacientų teisių įstatymas⁴⁵. Pastarasis nustato, kad sveikatos priežiūra prieš paciento valią neleidžiama, nebent kitaip nustatyta įstatyme (3 str. 6 d.). Gydymui turi būti gautas paciento informuotas sutikimas (6 str. 1 d.). Toks sutikimas gali būti įforminamas raštu ir pridedamas prie asmens sveikatos dokumentų (6 str. 2 ir 3 d.). Pacientas turi teisę atsisakyti gydymo prieš jį pradedant ar vykdymo metu, taip pat teisę atsisakyti bet kurio metodo, naudojamo gydymo eigoje, neatsisakant paties gydymo (6 str. 4 d.). Gydytojas turi informuoti pacientą apie tokio atsisakymo pasekmes, o pacientas, kuriam suteikta ši informacija, savo parašu patvirtinti informuotą atsisakymą (6 str. 5 d.). Jei pacientas nesutinka patvirtinti savo atsisakymo parašu, gydytojas pakviečia du pilnamečius veiksnius liudytojus, kurie savo parašais patvirtina, kad pacientas atsisakė gydymo ar jo eigoje taikomo metodo (6 str. 6 d.). Jei pacientas yra įgaliojęs kitą asmenį sutikti ar

⁴⁰ María R. Sahuquillo. Instructions for dying. *El País*, 2013:

https://english.elpais.com/elpais/2013/04/30/inenglish/1367319839_263823.html#

⁴¹ Summary of the legal provisions relating to advance directives per country. *NAEPC Journal of Estate & Tax Planning*, 2005, p. 30: <https://www.naepcjournal.org/journal/issue02k.pdf>

⁴² *Ley Orgánica 3/2021, de 24 de marzo, de regulación de la eutanasia*:

<https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2021-4628>

⁴³ *The status of the Convention on Human Rights and Biomedicine*:

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyenum=164>

⁴⁴ *Par miruša cilvēka ķermeņa aizsardzību un cilvēka audu un orgānu izmantošanu medicīnā (2. pants)*:

<https://likumi.lv/ta/id/62843-par-mirusa-cilveka-kermena-aizsardzibu-un-cilveka-audu-un-organu-izmantosanu-medicina>

⁴⁵ *Pacientu tiesību likums*: <https://likumi.lv/ta/id/203008-pacientu-tiesibu-likums>

nesutikti su pacientui skiriamu ar taikomu gydymu ar gydymo metodu ir priimti informaciją, tai pacientas turi informuoti sveikatos priežiūros įstaigą apie tokio įgaliojimo faktą ar pateikti įgaliojimo duomenis įrašymui į sveikatos informacijos sistemą (6 str. 7 d.).

Pacientų teisių įstatyme nustatyta, kad tuo atveju, kai pacientas dėl savo sveikatos būklės ar amžiaus yra nepajėgus pats nuspręsti dėl sutikimo ar nesutikimo su gydymu, sprendimo teisė perduodama paciento įgaliotam asmeniui, o jei tokio įgaliotinio nėra, tai, eiliškumo tvarka, sutuoktiniui, vaikui, tėvams, broliui ar seseriai, seneliams, anūkams (7 str. 1 d.). Visi pastarieji asmenys, taip pat paciento globėjai ar patikėtiniai, jei tokie yra, turi pareigą pagarbiai atsižvelgti į jiems žinomus anksčiau pareikštus paciento pageidavimus, susijusius su gydymu (7 str. 2 d.). Jei vienodas sprendimo teises turintys įgaliotiniai, artimieji, teisėti atstovai negali susitarti dėl paciento gydymo pasirinkimų, sprendimą dėl paciento palankiausio gydymo priima gydytojų konsiliumas (7 str. 3 d.).

Gydytojas paaiškina paciento atstovui, priėmusiam gydymo ar gydymo metodo atsisakymo sprendimą, šio pasirinkimo galimas pasekmės pacientui, o atstovas savo parašu patvirtina gydymo atsisakymą ar nutraukimą, ar gydymo metodo atsisakymą ir tai, kad buvo tinkamai informuotas (7 str. 4 d.).

Jei paciento atstovas atsisako spręsti dėl paciento gydymo, o gydytojo įsitikinimu gydymas atitiktų paciento interesus, tai dėl atitinkamą sprendimą priima gydytojų konsiliumas (7 str. 5 d.). Jei paciento atstovas atsisako parašu patvirtinti savo atsisakymą, tai šį faktą savo parašais patvirtina du pilnamečiai veiksnius liudininkai (7 str. 6 d.).

Jei pacientas neįgaliojo jokio asmens jam atstovauti gydymo klausimais (sutikti ar nesutikti su gydymu) ir neturi artimųjų ar globėjo, ar patikėtinio, taip pat jei pacientas raštu uždraudė sutuoktiniui ar kitiems artimiesiems spręsti dėl jo gydymo, tai dėl paciento sveikatai palankiausio gydymo sprendžia gydytojų konsiliumas (7 str. 7 d.).

Tuo atveju, kai medicininių veiksmų atidėjimas galėtų sukelti pavojų paciento gyvybei ir nėra galimybės gauti paties paciento ar jo atstovo sutikimo, gydytojas imasi neatidėliotinos pagalbos, diagnozavimo ir gydymo veiksmų savo kompetencijos ribose, įskaitant invazines priemones. Tokiais atvejais diagnozavimo ir gydymo planą tvirtina ir sprendimus priima gydytojų konsiliumas, išskyrus būtiniosios pagalbos (pirmosios ir skubiosios) suteikimą (7 str. 8 d.). Invazinius gydymo metodus, įskaitant chirurginius, taikantis gydytojas turi teisę vykdyti ir neplanuotus gydymo veiksmus paciento atžvilgiu be paciento sutikimo, jei reikalinga būtinoji pagalba ar kiltų žymios žalos sveikatai atsiradimo pavojus (7 str. 9 d.).

Paminėtina, kad Latvija 2010 m. ratifikavo Žmogaus teisių ir biomedicinos konvenciją, reguliuojančią taip pat ir paciento informuoto sutikimo ir anksčiau pareikštų norų dėl medicininės intervencijos klausimus⁴⁶.

Lenkija

Nacionaliniai teisės aktai nereglamentuoja asmens išankstinių valios pareiškimų dėl gydymo ar gaivinimo, ateityje susiklosčius atitinkamoms aplinkybėms, kai to prireiktų, o asmuo nebūtų pajėgus tuo momentu pareikšti savo apsisprendimo⁴⁷. Be to, fizinis asmuo negali pats, sutartiniu pagrindu, įpareigoti kito asmens jam atstovauti sveikatos priežiūros reikaluose⁴⁸. Nepilnamečio paciento teisėtais atstovais yra tėvai, kitais atvejais – teismo paskirti globėjai. Globos reikalų teismas

⁴⁶ *The status of the Convention on Human Rights and Biomedicine:*

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyenum=164>

⁴⁷ Agnieszka Toczek-Wasiak at al. Practices to overcome the inexistence of Advance Care Planning in Poland. *Zeitschrift für Evidenz, Fortbildung und Qualität im Gesundheitswesen*, 2023:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S186592172300137X>

⁴⁸ *Radca Prawny – Kim jest przedstawiciel ustawowy pacjenta?:*

[https://prawalekarzy.pl/artykuly/kim-jest-przedstawiciel-ustawowy-pacjenta-44#:~:text=59%20ze%20zm.%2C%20dalej%20k.r.o.,jako%20przedstawiciel%20ustawowy%20dziecka%20\(art.](https://prawalekarzy.pl/artykuly/kim-jest-przedstawiciel-ustawowy-pacjenta-44#:~:text=59%20ze%20zm.%2C%20dalej%20k.r.o.,jako%20przedstawiciel%20ustawowy%20dziecka%20(art.)

taip pat suteikia leidimą (sutikimą sveikatos priežiūros paslaugai vykdyti), kai pacientas negali pats pareikšti savo informuoto sutikimo, o teisėto atstovo nėra.

Gydytojo ir stomatologo profesijų įstatyme⁴⁹ nustatyta gydytojo pareiga informuoti pacientą ar jo teisėtą atstovą apie paciento sveikatos būklę, diagnozę, galimus gydymo pasirinkimus ir numatomus rezultatus, taip pat negydymo pasekmes (31 str. 1 d.). Tokia informacija gali būti suteikiama ir kitiems asmenims, jei pacientas ar jo atstovas sutinka (31 str. 2 d.). Pacientas turi teisę pasirinkti ir nebūti informuotas (teisę nežinoti) (31 str. 3 d.). Be to, išskirtiniu atveju, kai gydymo prognozė pacientui nepalanki, gydytojas gali paciento interesų labui apriboti pacientui teikiamą informaciją, tačiau suteikia tą informaciją paciento atstovui (31 str. 4 d.). Kai pacientas yra jaunesnis kaip 16 metų amžiaus ar be sąmonės, ar nepajėgus suprasti informacijos, tai gydytojas informuoja paciento artimąjį (31 str. 6 d.).

Paciento sutikimas (gali būti žodinis, pareikštas veiksmais, o jei yra didesnė rizika, tai rašytinis) reikalingas, kad gydytojas galėtų ištirti ar suteikti kitas sveikatos priežiūros paslaugas, nebent išlygos nustatytų kitaip (32 str. 1 ir 7 d.). Jei pacientas yra nepilnametis ar negebantis suteikti savo informuotą sutikimą, tai reikalingas teisėto atstovo sutikimas, o jei tokio nėra, tai leidimo (sutikimo) klausimą sprendžia globos reikalų teismas (lenk. *sąd opiekuńczy*) (32 str. 2 d.).

Be paciento sutikimo, ištyrimas ar kitų sveikatos priežiūros paslaugų suteikimas leidžiamas, jei pacientui būtina neatidėliotina medicinos pagalba, o pats pacientas dėl savo sveikatos būklės ar amžiaus negali duoti sutikimo ir nėra galimybės susisiekti su paciento teisėtu atstovu ar faktiniu globėju (33 str. 1 d.). Tokiomis aplinkybėmis gydytojas, pagal galimybes, turi pasikonsultuoti su kitu gydytoju dėl taikytinų sveikatos priežiūros paslaugų (33 str. 2 d.).

Paciento teisių ir Pacientų ombudsmeno įstatymas⁵⁰ taip pat reglamentuoja paciento sutikimo dėl jam teikiamų sveikatos priežiūros paslaugų klausimus. Įstatyme įtvirtinta paciento teisė sutikti su gydymo veiksmais ar jų atsisakyti (16 str.). Teisė sutikti su ištyrimo ir kitomis sveikatos priežiūros paslaugomis suteikiama pacientui, vyresniam kaip 16 metų amžiaus (17 str. 1 d.). Nepilnamečio paciento, neveiksnaus ar negalinčio pareikšti savo informuoto sutikimo paciento teisėtas atstovas turi teisę pareikšti sutikimą paciento ištyrimui ir kitų sveikatos priežiūros paslaugų suteikimui. Jei teisėto atstovo nėra, tai sutikimą paciento ištyrimui gali duoti faktinis globėjas (17 str. 2 d.). Faktinis globėjas (lenk. *opiekun faktyczny*) įstatyme apibrėžiamas kaip asmuo, kuris be įstatyminių įpareigojimų nuolat rūpinasi pacientu, kuriam dėl amžiaus, sveikatos ar psichikos būklės reikia tokio pagalbino rūpinimosi (3 str. 1 (1) d.).

Teisėto atstovo ar faktinio globėjo pareikštiems sutikimams gali paprieštarauti tie apriboto veiksnio ar vyresni kaip 16 metų amžiaus nepilnamečiai pacientai, kurie pasižymi pakankamu gebėjimu suprasti. Tokiu atveju būtinas globos reikalų teismo sprendimas (17 str. 3 d.).

Paciento informuoto sutikimo forma gali būti žodinė, suprantama iš elgesio, o padidintos rizikos pacientui atveju – rašytinė (17 str. 4 d. ir 18 str.).

Paminėtina, kad Lenkija 1999 m. pasirašė, bet kol kas neratifikavo Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencijos, reguliuojančios taip pat ir paciento informuoto sutikimo ir anksčiau pareikštų norų dėl medicininės intervencijos klausimus⁵¹.

Prancūzija

2005 m. įsigaliojęs Pacientų teisių ir gyvenimo pabaigos įstatymas⁵², vadinamasis Leonetti įstatymas, uždraudė nepagrįstą atkaklumą ištyrime ar gydyme ir leido nepradėti ar nutraukti gydymą,

⁴⁹ Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970280152>

⁵⁰ Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20090520417>

⁵¹ The status of the Convention on Human Rights and Biomedicine:

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=164>

⁵² LOI n° 2005-370 du 22 avril 2005 relative aux droits des malades et à la fin de vie:

<https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000446240/>

kai jis beprasmiškas, neproporcingas ar neturi kitokio poveikio kaip tik dirbtinis gyvybės palaikymas. Įstatymas taip pat suteikė teisę veiksmingiau malšinti skausmą terminalinėje stadijoje esančiam pacientui, net jei skiriamų nuskausminančių preparatų šalutinis poveikis priartina mirtį. Įtvirtinta nauja teisė pacientui parengti išankstinius valios nurodymus (rekomendacinės galios) sveikatos priežiūros klausimais tam atvejui, jei atsiradus poreikiui asmui nebūtų pajėgus savarankiškai pareikšti savo valios⁵³.

2016 m. priimtas įstatymas, sukuriantis naujas teises pacientams ir žmonėms jų gyvenimo pabaigoje, vadinamasis Claeyss-Leonetti įstatymas⁵⁴, be kita ko, įtvirtino išankstinės valios pareiškimų privalomą teisinę galią, taip pat įteisino paliatyvioje priežiūroje esančio terminalinės būklės asmens prašymu (pritarus gydytojų konsiliumui) taikomą gilią sedaciją iki mirties, derinyje su gyvybę palaikančių priemonių, tarp jų dirbtinio maisto ir skysčių įvedimo, nutraukimu⁵⁵.

Claeyss-Leonetti įstatymas įpareigoja gydytoją laikytis pilnamečio paciento išankstinės valios nurodymų dėl sutikimo ar prieštaravimo gyvenimo pabaigoje taikomoms gydymo ar ištyrimo veiksmams, išskyrus atvejus, kai tokie nurodymai konkrečioje situacijoje yra akivaizdžiai netinkami ar būtinosios pagalbos atvejus, siekiant medicinos personalui suteikti laiko paciento padėties įvertinimui. Gydytojas turi laikytis kolegialaus sprendimo procedūros (konsiliumo), jei priima sprendimą nesilaikyti paciento išankstinių valios nurodymų kaip akivaizdžiai netinkamų esamoje situacijoje. Išankstiniai valios nurodymai gali būti paties rengėjo taisomi ar atšaukiami bet kuriuo metu (8 str.).

Prancūzijos oficialiame viešųjų paslaugų interneto portale paaiškinta, kad asmens išankstiniai valios nurodymai yra neterminuoto galiojimo, raštu išdėstyti pageidavimai, sutikimai ar prieštaravimai gyvenimo pabaigoje taikomoms gydymo priemonėms, jei tuo metu, kai jų prireiks, asmui dėl kokių nors priežasčių (komos, negalios, ligos eigos, senatvės) negalės pareikšti savo valios. Tokie valios pareiškimai apima taip pat sutikimą ar prieštaravimą gaivinimui, dirbtiniam kvėpavimo palaikymui, dirbtiniam maisto ir skysčių tiekimui organizmui. Rengiant išankstinius savo valios nurodymus galima pasinaudoti pateikiamais šablonais, nors tai neprivaloma. Asmuo turėtų informuoti savo gydytoją, šeimos narius apie išankstinių nurodymų egzistavimą ir jų saugojimo vietą, taip pat registruoti nurodymus elektroninėje asmens sveikatos duomenų sistemoje. Susirengus į sveikatos priežiūros įstaigą, patariama tai įstaigai pateikti savo valios nurodymų dokumentą, kad šis būtų pridėtas prie asmens sveikatos duomenų⁵⁶.

Paminėtina, kad Prancūzija 2011 m. ratifikavo Žmogaus teisių ir biomedicinos konvenciją, reguliuojančią taip pat ir paciento informuoto sutikimo ir anksčiau pareikštų norų dėl medicininės intervencijos klausimus⁵⁷.

Suomija

Pacientų statuso ir teisių įstatyme⁵⁸ įtvirtinta paciento teisė į apsisprendimą. Tuo atveju, kai pacientas atsisako gydymo ar medicininio veiksmo, jam turi būti suteikiamas, kiek tai įmanoma, kitas abipusiai priimtinas sveikatos priežiūros būdas (6 str. 1 d.).

Jei pilnametis pacientas dėl savo būklės nepajėgus apsispręsti gydymo klausimais, turi būti tariamasi su paciento teisėtu atstovu, šeimos nariu ar kitu artimuoju sprendžiant dėl paciento gydymo,

⁵³ Antoine Baumann at al. Ethics review: End of life legislation – the French model. *The Critical Care Journal*, 2009: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2688102/>

⁵⁴ LOI n° 2016-87 du 2 février 2016 créant de nouveaux droits en faveur des malades et des personnes en fin de vie: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000031970253>

⁵⁵ Alexandre de Nonneville at al. End-of-Life Practices in France under the Claeyss-Leonetti Law. *Case Reports in Oncology*, 2016: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5118829/>

⁵⁶ Advance directives: Wills about end-of-life care: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F32010?lang=en>

⁵⁷ The status of the Convention on Human Rights and Biomedicine: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=164>

⁵⁸ Laki potilaan asemasta ja oikeuksista: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785>

siekiant įvertinti priimamo sprendimo atitiktį paciento valiai. Jei paciento valios išsiaiškinti neįmanoma, teikiamos sveikatos priežiūros paslaugos, kurios yra vertintinos kaip atitinkančios paciento interesus. Teisėtas atstovas ar šeimos narys, ar kitas artimasis turi duoti sutikimą paciento gydymo pasirinkimams, o pareiškiant sutikimą atsižvelgti į paciento anksčiau išsakytus pageidavimus ar, jei tokių nebuvo, vadovautis paciento interesais. Jei paciento teisėtas atstovas ar šeimos narys, ar kitas artimasis prieštarauja paciento sveikatos priežiūros sprendimams, tai pasirenkamas kitas tiems atstovaujantiems asmenims priimtinas paciento gydymo būdas ar, kilus nesutarimams, vadovaujamosi paciento interesais (6 str. 2 d.).

Nepilnamečio paciento gydymo procese jam atstovauja tėvai ar globėjai. Jei nepilnametis dėl savo amžiaus ar išsivystymo lygio pajėgus pareikšti savo nuostatas dėl gydymo, tai teikiant sveikatos priežiūros paslaugas remiamasi abipusio supratimo principu (7 str.).

Pacientų statuso ir teisių įstatyme reglamentuotos paciento teisės būtinosios medicinos pagalbos atvejais. Asmeniui privalo būti suteikta medicininė pagalba, būtina išvengti kilusios grėsmės gyvybei ar sveikatai, net jei dėl asmens būklės, pavyzdžiui, sąmonės praradimo, negalima sužinoti jo valios. Tuo atveju, kai yra sužinoma asmens valia, tame tarpe pareikšta išankstiniame valios nurodyme, medicininiai veiksmai prieš paciento valią negali būti atliekami (8 str.).

Tai, kad asmens išankstinės valios pareiškimas, jei toks yra, turi būti pridėtas prie asmens duomenų ir dokumentų nacionalinėje elektroninėje sveikatos informacijos sistemoje, nustato Socialinių reikalų ir sveikatos apsaugos ministerijos dekretas dėl pacientų dokumentacijos⁵⁹. Kartu turi būti pažymėta, kad pacientas buvo tinkamai informuotas apie jo valios įvykdymo pasekmes. Yra galimybė asmeniui sistemoje taisyti ar panaikinti savo išankstinės valios pareiškimą dėl sveikatos priežiūros paslaugų.

Socialinės ir sveikatos apsaugos dalyvių duomenų elektroninio tvarkymo įstatymas⁶⁰ taip pat nustato, kad asmens valios pareiškimai, susiję su jo sveikatos priežiūra ar socialinėmis paslaugomis, tame tarpe sutikimai ar prieštaravimai gydymui, sudaro struktūrinę nacionalinės informacijos sistemos paslaugų dalį. Sistema suteikia sveikatos priežiūros paslaugų teikėjams prieigą prie duomenų.

Tokią nacionalinę elektroninę asmens sveikatos duomenų sistemą, vadinamą trumpiniu Kanta, administruoja valstybinė socialinio draudimo institucija Kela. Kiekvienas asmuo savo sveikatos duomenis ir informaciją gali peržiūrėti prisijungęs prie posistemės MyKanta. Paminėtina, kad pasinaudodamas MyKanta, asmuo gali ne tik, pavyzdžiui, pateikti prašymą pratęsti receptą, bet ir išsaugoti savo išankstinės valios nurodymus, tarp jų apsisprendimą dėl organų donorystės⁶¹. Savo išankstinės valios pareiškimą, kaip ir, pavyzdžiui, sutikimą būti donoru ar savo sveikatos rodiklius, tokius kaip kraujo spaudimas ir cukraus kiekis kraujyje, asmuo gali bet kuriuo metu įrašyti ir keisti ar panaikinti savarankiškai savo MyKanta paskyroje⁶². Sveikatos priežiūros paslaugų teikėjų prieigai prie tokių valios pareiškimų, fiksuotų per MyKanta, nereikalingas atskiras sutikimas, leidžiant peržiūrėti duomenis. Asmens išankstinės valios nurodymai yra pasiekiami medikams ir turi įpareigojančią teisinę galią sveikatos priežiūros personalui⁶³.

Kanta interneto puslapyje, skirtame asmens išankstinių nurodymų temai, paaiškinta, kad tokių nurodymų paskirtis – užfiksuoti savo valią (sutikimą ar prieštaravimą) dėl sveikatos priežiūros paslaugų, tarp jų gydymo, tam atvejui, jei jų prireikus nebūtų galimybės (pavyzdžiui, netekus sąmonės, sumenkus funkciniam gebėjimams ir kt.) pareikšti savo sutikimo ar nesutikimo. Asmuo gali iš anksto nurodyti savo pageidavimus dėl nuskausminančių preparatų skyrimo, gaivinimo / negaivinimo, taip pat savo įsitikinimus ir tai, kaip į juos turėtų būti atsižvelgiama. Išankstiniams

⁵⁹ *Sosiaali- ja terveysministeriön asetukset potilasasiakirjoista:*

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2009/20090298#Pidm46651396597600>

⁶⁰ *Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisessä käsittelystä:*

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2021/20210784>

⁶¹ *Kela – MyKanta in brief:*

<https://www.kela.fi/news/the-name-of-the-my-kanta-pages-service-is-changing-and-will-now-be-called-mykanta>

⁶² *Kanta – What information does MyKanta show?:* <https://www.kanta.fi/en/what-information-does-mykanta-show>

⁶³ *Kanta – Living will and organ donation testament in MyKanta:*

<https://www.kanta.fi/en/living-will-and-organ-donation-testament>

valios pareiškimams nėra nustatytos formos, jie gali būti parašomi laisva forma⁶⁴. Pavyzdinių šablonų siūlo Alzheimerio bendrija, taip pat Suomijos sveikatos ir gerovės institutas savo interneto svetainėse⁶⁵.

Tuo atveju, kai asmuo suteikia savo pasirinktam atstovui ilgalaikius įgaliojimus atstovauti jam sveikatos priežiūros klausimais, įgaliojime gali būti pažymima apie parengtus išankstinius asmens valios nurodymus⁶⁶.

Paminėtina, kad Suomija 2009 m. ratifikavo Žmogaus teisių ir biomedicinos konvenciją, reguliuojančią taip pat ir paciento informuoto sutikimo ir anksčiau pareikštų norų dėl medicininės intervencijos klausimus⁶⁷.

Vokietija

Federalinės sveikatos apsaugos ministerijos administruojamo valstybinio sveikatos informacijos portalo www.gesund.bund.de rubrikoje, skirtoje išankstinių valios pareiškimų, ilgalaikių įgaliojimų, nurodymų dėl globos klausimams, paaiškinama, kad šie teisiniai instrumentai įgalina asmenį pareikšti savo išankstinius pageidavimus dėl sveikatos priežiūros pasirinkimų ir paskirti savo atstovą⁶⁸.

Yra trys būdai, suteikiantys galimybę asmeniui įtvirtinti savo valią, kuri būtų teisiškai įpareigojanti situacijose, kai pat asmuo einamuoju momentu negali pareikšti savo apsisprendimo ir sutikimo ar nesutikimo dėl sveikatos priežiūros paslaugų:

- 1) išankstinės paciento valios pareiškimas (vok. *Patientenverfügung*);
- 2) ilgalaikiai įgaliojimai (*Vorsorgevollmacht*);
- 3) nurodymai globos klausimais (angl. *guardianship directive*, vok. *Betreuungsverfügung*).

Visais trimis atvejais, asmens įpareigojimai yra teisiškai privalomi tik teisingai juos įforminus. Turi būti dokumento originalas, su paties asmens parašu ir nurodyta data. Notaro patvirtinimas neprivalomas, tačiau gali būti naudingas, jei ateityje kiltų abejonių dėl dokumento galiojimo. Dokumentų egzistavimo faktas ir saugojimo vieta gali būti registruojama centriname įgaliojimų registre (*Zentrales Vorsorgeregister*), elektroninės sveikatos duomenų kortelės sistemoje. Patariama informuoti artimuosius ar kitus asmenis apie atitinkamų pareiškimų, įgaliojimų, nurodymų buvimą, pasirinkti lengvai pasiekiamą šių dokumentų saugojimo vietą, nešiotis savo piniginėje kortelę su reikiama informacija.

Išankstiniai valios pareiškimai leidžia pilnamečiam asmeniui rašytine forma įvardinti jam priimtinius ir nepriimtinius medicininius veiksmus, gyvenimą pratęsiančias medicinos priemones, gaivinimo veiksmus ar gaivinimo atsisakymą, jei tuo momentu, kai jų prireiks, pats asmuo negalės pareikšti savo pasirinkimų. Pažymėtina, kad tuo atveju, kai nėra išankstinės valios pareiškimo ir asmeniui prireikia skubiosios pagalbos, jo oficialus sutuoktinis gali atstovauti sprendžiant sveikatos priežiūros klausimus iki 6 mėnesių laikotarpiu. Sutuoktinio atstovavimo teisė netaikoma po skyrybų, kai sutuoktinis gydytojui praneša nenorintis savo vyro / žmonos atstovavimo, kai yra asmens įgaliotas atstovas ar teismo paskirtas globėjas.

⁶⁴ *Ten pat.*

⁶⁵ *Muistiliitto – Advance directive:*

https://www.muistiliitto.fi/application/files/5715/1246/5839/Advance_directive_2017_web.pdf

Finnish Institute for Health and Welfare – Advance decision:

<https://thl.fi/en/topics/ageing/end-of-life-care/advance-decision>

⁶⁶ *Digital and Population Data Services Agency – Guardianship and continuing power of attorney:*

<https://www.suomi.fi/guides/guardianship/take-these-steps/content-of-a-continuing-power-of-attorney-document>

⁶⁷ *The status of the Convention on Human Rights and Biomedicine:*

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=164>

⁶⁸ *Bundesministerium für Gesundheit – Lasting powers of attorney, guardianship directives and advance healthcare directives:* <https://gesund.bund.de/en/advance-directives-for-future-care-planning>

Sveikatos priežiūros paslaugų teikėjai, globėjai turi pareigą laikytis paciento išankstinės valios pareiškimų, kai šie yra aiškūs ir įsakmūs. Netinkamos yra bendro pobūdžio formuluotės, pavyzdžiui, nurodant, kad nenorima gyvybės palaikymo aparatais.

Jei asmuo yra kam nors suteikęs ilgalaikius įgaliojimus jam atstovauti sveikatos priežiūros klausimais, tai gali šį faktą nurodyti išankstinės valios pareiškime.

Yra patariama pasikonsultuoti, ketinant parengti savo išankstinės valios pareiškimą, kad šio formuluotės būtų tikslios, neprieštaringos. Profesionalių patarimų ar net formos pavyzdį gali suteikti daugelis socialinės gerovės asociacijų, vartotojų konsultavimo centrų ir asociacijų, taip pat asmens gydytojas. Gydytojas gali taip pat patvirtinti, kad išankstinės valios pareiškimo sudarymo metu asmuo yra veiksnus ir gebantis priimti sprendimus. Pažymima, kad nors išankstinės valios pareiškimas yra galiojantis ir be tokio gydytojo patvirtinimo, tačiau tai tiesiog būtų papildoma nauda, jei ateityje kiltų abejonių dėl asmens pareiškimo.

Išankstinės valios pareiškimo sudėtine dalimi gali būti dokumentas, kuriame asmuo raštu išdėsto savo norus, nuogąstavimus, įsitikinimus. Toks aprašas taptų vertingu, jei ateityje reiktų nustatyti numanomą asmens valią. Paminėtina, kad, pavyzdžiui, asmuo gali apibūdinti situacijas, kai pirmenybę suteiktų sprendimui mirti.

Asmuo savo išankstinės valios pareiškimo kopijas gali išdalinti artimiesiems, gydančiajam gydytojui, taip pat pareiškimo buvimo faktą ir saugojimo vietą registruoti prie savo duomenų elektroninėje sveikatos duomenų sistemoje ar įgaliojimų registre.

Ilgalaikius įgaliojimus spręsti sveikatos priežiūros klausimus asmuo gali suteikti bet kuriam pilnamečiam asmeniui, kuriuo pasitiki. Įgaliojimų apimtis gali būti plati arba ribota. Kai sudaromas įgaliojimas, asmens pageidavimai ar nurodymai įgaliojamam asmeniui nėra įrašomi į patį įgaliojimą, bet gali būti raštu fiksuojami papildančiame dokumente, vadinamame vidaus santykių taisyklėmis (*Regelungen im Innenverhältnis*). Tokioje taisyklėse nurodoma, kaip įgaliotas atstovas turi veikti tam tikrose situacijose, jei yra keletas įgaliotų asmenų, tai jų eilės pirmumas ir lemiamo sprendimo teisės turėtojas, kilus nesutarimams ir kt. Pabrėžtinas ypatumas, kad įgaliojime nenurodžius jokių vykdymo kontrolės priemonių, įgaliotinis gali veikti be jokios atskaitomybės. Tuo tarpu, kai asmuo savo nurodymuose dėl globos įvardina pageidaujamą atstovą ir tuo remdamasis teismas paskiria atsakingą globėją, tai pastarasis yra atskaitingas globos klausimus sprendžiančiam teismui.

Jei pats asmuo nėra pasinaudojęs teise suteikti ilgalaikius įgaliojimus, tai, esant reikalui, teismas paskiria atsakingą globėją. Pažymėtina, kad galiojanti tvarka nenumato galimybės automatiškai pradėti atstovauti pilnamečiam asmeniui. Tokios automatiškai aktyvuojamos galimybės nėra net asmens šeimos nariams. Tik oficialūs sutuoktiniai gali ribotą laiko terminą (iki 6 mėnesių, o jei taikomos priemonės apima laisvės suvaržymą, tai iki 6 savaičių) spręsti vienas kito sveikatos priežiūros klausimus, kai prireikia neatidėliotinos medicinos pagalbos ir nėra asmens įgaliojimo asmens ar teismo paskirto globėjo.

Iš anksto įforminęs savo nurodymus dėl globos, asmuo gali nurodyti, ką teismas turėtų paskirti teisėtu globėju, kai to prireiktų. Yra vykdoma teisėto globėjo veiksmų stebėseną – globėjas turi pranešti apie tuos veiksmus globos klausimus sprendžiančiam teismui. Teisėtą globėją teismas skiria asmeniui, dėl ligos, negalios, senatvės ar sąmonės praradimo netekusiam gebėjimo priimti sprendimus teisiniais ir sveikatos priežiūros klausimais ar tuomet, kai reikia pagalbos sprendžiant⁶⁹.

Tiek asmens išankstinės valios pareiškimus dėl sveikatos priežiūros sprendimų, tiek įgaliojimo klausimus reglamentuoja Civilinio kodekso⁷⁰ normos.

Paminėtina, kad Vokietija nėra pasirašiusi ir ratifikavusi Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencijos, be kita ko reguliuojančios paciento informuoto sutikimo ir anksčiau pareiktų norų dėl medicininės intervencijos klausimus⁷¹.

⁶⁹ Ten pat.

⁷⁰ *Bürgerliches Gesetzbuch*: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/index.html>

⁷¹ *The status of the Convention on Human Rights and Biomedicine*:

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyenum=164>

Parengė
Informacijos ir komunikacijos departamento
Tyrimų skyriaus
Patarėja Dainora Valiukaitė
Tel. (0 5) 209 6187, el. p. dainora.valiukaite@lrs.lt

*Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus parengti analitiniai ir informaciniai darbai skirti Seimo narių parlamentinei ir Seimo kanceliarijos veiklai. Šiuose darbuose pateikta informacija nėra oficiali Lietuvos Respublikos Seimo pozicija. Šį darbą atgaminti, išleisti, platinti, versti, perdirbti, viešai skelbti, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis, galima tik gavus Seimo kanceliarijos leidimą.
Visais atvejais naudojant šį darbą privaloma nurodyti šaltinį.
© Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2024*